Ангел з далекого вирію стояв край челюсті бараку, біля дверей, широко отворених, та споглядав на синяву поранного неба. Зблизька він чинився трепетливим жмутом проміння, готовим відлетіти за першим подувом з гір — здалеку ж стояв непорушний у ликах пасхальних риз, із бурею огнистих кучерів над очима, крилами сильними, як заліззя топорів, і твердим виразом уст, мов на старинній емалі.

В перемітках, біліших від снігу, йшли всими стежками жінки; лагідна задума накрила світлом скорботні лінії, ті, коло уст і очей, дороги болю.

— Здається мені, Докіє, що ви паски й не розчиняли...— говорив гірко юнак з пустим рукавом, устромленим у кишеню.

— За горами наша паска осталася, Андрію...

(Голос лагідний такий...).

— Кумо Соловіїхо, будьте вибачні, бо то Великдень. Діти попоб'ються, а ми, старі, уже рік бокуєм.

Притулюють до себе просвітлілі обличчя і тривають так під тепле биття серць.

Тлінна, як травинка, торкнена косарем, як та омела, струснена з дуба геть, баба Соловіїха станула поміж інших так, щоб на її чорну чвертку хліба упала конче небесна роса з панотцевого кропила.

Шум, що коло неї сновигався, торкав приглухі уха мов дощове шарудіння, накрапав об душу баби, гей об скляну шибку, і пригадував раз у раз, що треба добре вгрузнути дерев'яниками у глину стежки, а то кожне йно пазить перебігти.

Згубилася в думках, але не тих, що в'ються квітками біля старих ніг. Нахлинув відкись страх і бив у виски баби проймаючим дзвоном. Молоденька онука, наймиліша, Пахолюччина, томила бабу здалека.

Як на те, заговорив до неї пожовклий сусід зі скляними трясучками у петельці кабата:

— Ваша Ксеня у панів де?

Глянула на нього неприязно з-під навислих брів:

— Хрестіться, що ви?.. На Чехію пішла.

Бачила її, як ходить там лісами, полями, сама одна — як вистоює попід чужі хати, обмінюючи сорочки за хліб, як полоще малі ноги по потоках та полохливо обзирається, чи шандарів не видко... —

— Ой далека се Україна, далека! Я там уже на тій Чехії сімнадцять сіл отсими ногами переміряв,— відмахнувся говіркий сусід.— Собаками цькували, камінням шпурляли! Відлежав я у шпиталі сю дорогу від Різдва до теплого Олексія.

— Боже, Боже!—облетіло кругом.

Якась городенська кароока дівчина, оперта раменем об свою подругу, постелила голосом понад всіх, ніби той бойкий птах на зорі:

Як вийдемо дома на вулицю, то аж повітря мигтить, ніби дукачі по рівному покочуються. Торік у Незвисках ми повиходили під церкву, як отеє нинька; дивлюся, а Ксеня Пахолюччина ходить по цвинтарі поміж дівки, ніби гой мак, йно що розтулений... А грузинський князь (у селі стояв...), гей в чаду, стежки по її слідах витоптує. Аж зчорнів!

Не хотіла собі з ним заходити, та й він із-за того. Застрелити хотів, бо сильно приємна дівка вдалася. Сліпачки, тої, що з-за броду, Улянка трохи подобає на неї, але Пахолюччина — де-де!

В її темних очах спалахнув екстаз. Глянула з пошаною на хмарну бабу Соловіїху і поволі виймала з-за пазухи платок з мідяками, бо якраз ішла д'ній обдерта космиринська бабуся, торкала кийком стежку.

— Аді... боса-м, як липка, люди добрі! Чари виправляють зі мною, ніде мене не хочуть відсилати, йно в святу землю... Ратуйте старуху Пазю, ратуйте!

Дзвін на вежі сколихнувся стоголосою піснею Сили — гучні акорди поплили хвилями світла, ніби той в'юнкий бистрень по веселих спохиллях гір.

Лан людей звалився на коліна і поринув ні то в згадках, ні то в молитві. Намуляні руки пригортали до грудей пам'ять спалениська, де колись було обійстя, нивки, що її, чорне гаддя, позаплітали траншеї, а надівсе церковці з розваленим притвором, цілої в барвінках і співі плисок, що витали сонце.

І говорили їй, церковці он тій далекій, крізь промінистий плач:

— Зазулько... рідна... покрове наш!

Над Гміндом стояло ясне сонечко, правда, але вже тріпалося бігти геть, непосидюще, як усе. Квапилося в миртові гаї, над туркусові води... Росила мряка, пересіяна крізь позлотисте сито, і вії тепло злипалися.

Якраз під брамою табору станула Ксеня Пахолюччина. Повна верета, що тупо в'їдалася в її шию, з ямочкою над малими грудьми, тепер пригадалася їй всею вагою і недогодою. Коби тільки до бараку! Обгорнеться, зачеше і поспіє на богослужіння. Запізнила кріпко, ще й з

тягарем! Але слава Богу, що й так! Кажуть, гірше дєдьові і нені у Талергофі.

Червона брама, стилізована під вітальну аркаду, з крислатими прибудівлями обіч, була отворена. Три чорномазі, з зеленими викладами на конвірах, провірники перепусток сторожили тут зі спокійним завзяттям ранньої смерті.

Один із них, з долішньою щокою в коростах і рисами, що зраджували жидівську чи румунську країну, перший доглянув спізнену мандрівницю. Чорний, зі світлим виблиском, жмуток волосся над чолом дівчини майнув перед його очима, як давно бажана ява.

В службовім розпалі він поступив назустріч дівчині, але зараз розгадав і відступив, поки не минула браму.

Вокруг було пусто, все, що жило, вилягло під церков, тільки тіні молоденьких дерев то снувалися почерез дорогу, то гасли.

Вона чулася тут уже дома. З веселим зітхненням простягнула руку з перепусткою чорномазому і ждала одобрения, оперта клунком об решітку, чудово мила і чиста з тими розхиленими, як пахливі гвоздики, устами, з блідістю утоми, що облітала ніби перлова сутінь здовж теплого обличчя.

По чолі теребилюльки шмигнули жорстокі тіні очарування і втіхи. Другий з черги, жовтий, вже сідий, зі скісними очима татарина, наближався сонливим кроком хижака, мов охлялий нагло в солодкій застанові.

Рудий молокосос, з веснянками верх закарлюченого носа, і собі пристав до гурту:

— Иш ти! Скільки притягнула. Ану, дівко, висипай, а квапся, бо поза уха доложу!

Глянула на нього широкими, ошалілими очима.

— Що дивишся, а? Висипай, кажу, зрозуміла? Вже ви більше ні одної барабольки не перенесете, злодії!

Смертельна блідість вкрила її лице й уста — червоні і жовті зорі куривом розсипалися у тьмі, прижмурила очі щільно, мов до сну, і злегка осунулася з ніг.

Переглянулися миттю гострими поглядами і згідним зусиллям потягнули у сіни, а там в урядову домівку.

Через яку годину обдарували її з милосердя і розкоші тою ж самою картофелькою та пустили з рук пом'яту, страшну, розкричану беззвучним криком...

А в церкві йшла відправа: ангельська білина стихарів, як лілій Сарону, царське золото риз і гафтованих шовком вінків на фелонах дияконів нагадували непорочний маєстат Того, що колись, у поранок окроплений білими росами, йшов на стрічу жінці.

— Благообразний Ійосиф, со древа снем пречистое тіло твоє, плащаницею чистою обвив...

Непроглядний ліс кощавих, заплаканих нуждарів пропалився на всі нави, переходи, ступені престолів. Жалібним мовчанням і розпукою очей вони оповідали Спасителеві в строгій хвалі візантійського малюнку про криваві сліди на розпеченім від сонця камінні Карпат, про мадярські конвої, ріки, перебродживані умираючими, роди вагітних у печерах Градища...

Жалувалися на той цвинтар у Гмінді, звідки пливе кров десяти тисяч побитих невинних на батьківські ниви, зарослі хащами, худібку, марно розсіяну по світі...

Опер божеську руку на картах книги життя. Слухав і важив.

І ще просили в мольбах он тих настирливі, як діти:

— О виведи нас, Сусе, крізь усю ту далеч і страхіття в наш край утрачений, гранатами поритий, в землю, що у Ністрі ніжки свої мачає...

Рукою, піднятою злегка, двигав до себе всіх і заспокоював:

— Цитьте, сироти, цитьте!

То від сього нечутного слова все просвітліло, як від сонця: людське море, іконостас із барвистими погруддями рибалок, тетрапод із зеленим, як рута, накриттям і плющ по колюмнах, розмальованих у яхонт і маймуран.

— Пасха красная, Пасха Господняя, Пасха всечесная нам возсія!

Крізь отверті двері церкви, зачертані чорними контурами далеких лісів, нарід ударив морем на майдан увесь в сонці.

— Христос воскресе... із мертвих... смертію смерть поправ!

Ті, що ждали надворі, піднесли під саме небо гімн відкритої могили і двигнулися широко, у величавім супроводі дзвонів, у хмарах ладану, що плив із повних курильниць, як святі дими жертвоприносин вигнаного народу.

Йно один ясний звук жіночий ніби спів жайворонка плив понад товпою і нісся в блакить сам один...

А люди йшли нестримними полками під шум стягів, розгойданих високо, і кричали до Бога свою перемогу над розпукою й насильством, над туском і приниженням, прокльоном старих століть...

Пісня котилася по мочарах ніби бойовий зов мідяних труб, тимпанів та баранячих рогів, і простір подавав луну, могутню, як грім. Се падали лоском мури якихсь останніх твердинь, рвалися ланцюги і горіли бервена останніх мостів, завішених над глибинами. У чарівнім сновидінні далеч розплелася тисяччю білих доріг, і стало видно аж до подільського Ханаану і карпатських островерхів, любимих... Тоді ж, з криком побіди, якого не здавить вже смерть, кожний почув себе вільним там, де стояв — як во время оно, коли суддею в Ізраїлі був Йозуа.